

Deti so špecifickými vývinovými poruchami a ich pozícia vo výchovno-vzdelávacom systéme

Špecifické vývinové poruchy učenia sú vo všeobecnosti charakteristické neschopnosťou žiaka zvládnuť bežné tempo a požiadavky vyučujúceho na bežnej štandardnej úrovni. Príčiny bývajú spravidla ukryté v centrálnej nervovej sústave dieťaťa. Aj mierny funkčný deficit nervových vlákien, časti mozgu alebo zmyslov môže spôsobiť problémy vo vyučovacom procese. Schopnosť učiť sa je najmä v predškolskom a školskom veku nesmierna. No ak sa dieťa učiť chce, ale nedarí sa mu tak ako jeho vrstovníkom, je tu práve učiteľ, ktorý mu má podať pomocnú ruku.

O pomoci deťom s poruchami učenia a správania sa zhovárame so špeciálnou pedagogičkou **PaedDr. Máriou Barancovou**, členkou Asociácie školskej psychológie SR a ČR, prezidentkou Slovenskej komory učiteľov a taktiež riaditeľkou Súkromnej základnej školy v Bratislave.

Aké sú deti so ŠPUaS a aké pozície majú vo výchovno-vzdelávacom procese? Odlíšujú sa, majú rôzne potreby pedagogickej pomoci?

„Čo má človek robiť, keď sa to nedarí a problém v škole pretrváva?“ povzdychol si nejednen z mnohých rodičov, ktorí zaklopali na dvere riaditeľne školy. Mnohí sedeli na stoličke a pri reči si pomalými pohybmi trelí o seba dlane alebo zúfalo cez zaslané oči prosili o pomoc.

„Náš syn už odmieta chodiť do školy, ba nenávidí sa učiť, keď má písať domáce úlohy, tak je v dome peklo. Počívame len sťažnosti od učiteľov, aký je neposedný, vyrušuje alebo behá po chodbe, nechce písať, čítať, alebo vôbec odmieta pracovať na hodinách. Je pomalší v tempe, nestíha za ostatnými, nedokáže sa dlhšie sústrediť a jeho pozornosť je rozptýlená.“

„Niekoľko, koho si zamilujete, živná pôda frustrácie, zdroj hyperaktivity a nesústredenosti, vzdorovitosti, a nekončiacna hádanka – to sú deti so špecifickými vývinovými poruchami učenia a správania.“

Tieto deti sa od tých ostatných odlišujú jedným slovom, sú mimoriadne. Sú to normálne deti, ktoré sú mimoriadne citlivé, emocionálne, vytrvalé, vnímavé, tvrdohlavé – a mimoriadne neochotné na zmenu v porovnaní s druhými deťmi. Niektoré z nich sú ako loptičky v debničke plnej guľôčok. Keď ostatné deti vyskakujú pol metra, problémové deti skáču až k stropu.

Sú nejaké zvláštne vzťahy medzi typmi špecifických porúch učenia a správania?

• ŠPUaS vplývajú na celkový psychosociálny vývin jedinca, musia sa vyrovnávať nielen s kognitívnym

deficitom v určitej oblasti, ale i s reakciami okolia, ktoré nebyvajú veľakrát príjemné. Často môžu mať takéto deti **problémy so sociálnym poznávaním**. Sociálne zručnosti sa človek musí učiť. To, do akej miery sú rozvinuté naše sociálne zručnosti, závisí od nášho kognitívneho systému a jeho schopnosti porozumieť sociálnym konvenciám. Takéto deti nemusia vedieť predpokladať sociálne dôsledky svojho správania. Nevidia, ako ich vníma okolie. Najviac si takéto správanie všimnú ich rovesníci, ktorí to môžu vnímať ako čudné a odlišné od ich správania. Nezapadajú do kolektívu, a tak sa z nich môžu stať samotári. Tu môžu pomôcť rodičia tým, že dieťaťu ukážu, ako si získať priateľov. Môžu s dieťaťom navštevovať rôzne sociálne situácie, aby sa dieťa naučilo správať v nich. Treba myslieť pri tom na to, že pokrok ide pomaly. Takéto deti potrebujú pracovať na zvýšení svojej sebaúcty a naučiť sa zvládať trápenie. Môže v tom pomôcť aj učiteľ, ktorý zasiahne tak, aby k nepríjemným situáciám nedochádzalo.

• K ďalším problémom, s ktorými sa môžeme stretnúť u takýchto detí a na ktoré by sme mali upriamiť intervencie v snahe redukovať nevhodné správanie, patrí **vyhýbanie sa škole**. Súvisí so strachom, prameniácim z ťažkostí s učením alebo zo sociálnych problémov, ktoré deti zažívajú, keď sú v škole. Takéto deti môžu byť vystrašené z prehry alebo ich iní môžu trápiť, resp. sa ich strániť. Niekedy sa deti môžu vyhýbať konkrétnym predmetom, napr. dyskalkulik sa bude vyhýbať matematike, dyslektik jazykom. Rodičia si môžu všimnúť opakujúce sa dni, keď dieťa v škole chýba.

• Ďalším nevhodným správaním je **vyhýbanie sa domácim úlohám**. Veľa detí s ŠPUaS sa vyhýba domácim úlohám, čo môže byť zapríčinené tlakom v rodine. Keď si dieťa nedokončí domácu úlohu, rodičia by mali najprv skontrolovať, či je domáca úloha taká ťažká alebo je toho na dieťa príliš veľa. Ak áno, je dobré sa o tom porozprávať s učiteľom. Ak je úloha adekvátna,

je potrebné, aby rodičia naučili dieťa organizovať samo seba efektívnym spôsobom, pracovať na jeho časovom manažmente. Nie je dobré robiť úlohu s dieťaťom, aby neočakávalo, že niekto iný ju zaň spraví. Dobré je, ak je rodič nablízku, avšak sám nehrá aktívnu úlohu. Dieťa tak môže myslieť na rodiča ako na zdroj, ktorého môže zavolať vo chvíli, keď potrebuje poradiť. Ak domáca práca vyžaduje dlhšie obdobie na realizáciu, rodič môže pomôcť dieťaťu s časovým rozvrhom, rozdeliť prácu na viac etáp. Bez tejto pomoci môže dieťa ostať zahltené povinnosťami a pracovať na poslednú chvíľu.

Majú pravdu tí, ktorí tvrdia, že špecifická porucha učenia je spojená s poruchou správania?

Poruchy učenia a správania vychádzajú z vnútorných dispozícií každého jedinca. Predpokladá sa, že sú spôsobené dysfunkciou centrálnej nervovej sústavy a môžu trvať celý život. Problémy v spoločenskej adaptácii, v sociálnom vnímaní a sociálnej interakcii sa môžu objavovať v spojení s poruchami učenia, ale samy poruchy učenia netvorí. Poruchy učenia sa môžu vyskytovať ako sprievodné javy ostatných nepriaznivých podmienok (napríklad senzorickeho postihnutia, mentálneho postihnutia, vážneho emocionálneho narušenia) alebo vonkajších vplyvov (ako sú kultúrne rozdiely, nedostatočná alebo nevhodná výučba).

Vzhľadom na neustále prežívané neúspechy v akademickom prostredí môže byť narušená sebaúcta detí s ŠPU. Nevážia si samy seba, nevidia svoje silné stránky.

Agresívne správanie zakrýva nízku sebaúctu. Dieťa, ktoré neuspelo, si môže vylievať hnev na iných deťoch. Jedinec, ktorý sa necíti dobre, môže demonštrovať svoju moc na iných. Deti by sa mali naučiť, ako zvládať svoje agresívne pocity, napr. ísť na prechádzku, skákať na trampolíne, počúvať hudbu, boxovať do boxovacieho mecha alebo použiť vankúš.

K ďalšiemu nevhodnému spôsobu patrí **kontrola správania**. Niekedy sa deti s ŠPU snažia ovládnuť druhých. Hovoria ostatným, čo majú robiť, stavajú sa dospelym na odpor, snažia sa získať moc a kontrolu nad situáciou. Dobré je, ak rodičia vymedzia dieťaťu nejakú oblasť, v ktorej môže mať kontrolu, napr. výber oblečenia, vyberanie vecí v supermarkete alebo na čo môže využiť svoje vreckové (bez udávania dôvodu). Možno tiež dieťaťu prideliť nejaké príjemné úlohy, ktoré zvýšia jeho zodpovednosť a odmeniť ho za to. Tiež je dobré

vysvetlíť mu, že niektoré úlohy sú v jeho poli pôsobnosti a iné nie. Ak dávame dieťaťu nejaké inštrukcie, je dobré ponúknuť mu alternatívy, možnosť výberu.

K pasívnej stratégii patrí **vzdávanie sa**. Niektoré deti sa zvyknú naučiť zvládať ťažkosti tým, že sa vzdajú. Pri školskej práci alebo pri hrách ustúpia vo chvíli, keď narazia na problém, a často odmietnu pokračovať. Rodičia by sa mali s dieťaťom porozprávať a vysvetliť mu, prečo je dôležité vytrvať. Úlohy by nemali byť nad schopnosti dieťaťa a dôležitá je pochvala.

Pasívnou stratégiou je aj **ústup**, keď niektoré deti reagujú na problém tým, že sa stiahnu. Vyhybajú sa kontaktu s ľuďmi, ktorí sú mimo rodiny. Toto správanie môže mať príčinu v nedostatku sociálnej zručnosti alebo v depresii.

Čo je najdôležitejšie pri ich pedagogickom podchytení? Aký význam zohráva včasná diagnostika?

Pedagogické majstrovstvo spočíva v myšlienke neznámeho autora: **Nie je umením dokázať týmto deťom, že niečo nevedia, ale je umenie dať im príležitosť ukázať, že niečo vedia.**

Predsudky, neprogresívne postoje, neschopnosť rozpoznať vnútorný problém dieťaťa, neprimerané edukačné nároky, to sú veľmi trvalé, ťažko sa meniace charakteristiky, ktoré môžu spôsobiť mnoho negatívnych pocitov, stigiem a situácií v oblasti výchovy a vzdelávania detí so ŠPUaS. Škola patrí každému dieťaťu. Škola má byť miestom, v ktorom primárnym cieľom je v procese edukácie rozvíjať individuálnu a harmonickú osobnosť žiakov a zabezpečovať jej duševné a fyzické zdravie.

Každé problémové dieťa, s nižším výkonom v učení a správaní, so zhoršeným prospechom, je prípadom svojho druhu s jedinečným špecifickým komplexom príčin slabšieho výkonu v učení alebo značného neprospevania. Preto nemožno stanoviť jednotný „recept“ na ich odstraňovanie. Možno však konštatovať, že je dôležité čo najpresnejšie a najobjektívnejšie zistiť príčiny pretrvávajúceho problému čo najskôr v závislosti od vývinového štádia, slabších výkonov, urobiť pedagogickú a následne špeciálnopedagogickú a psychologickú diagnostiku a nepozerať sa naň izolovane, ale ako na vyústenie krízy celej žiakovej osobnosti. Ďalej je

podstatné nestrácať zdravý pedagogický optimizmus, nastaviť reedukačné a korekčné mechanizmy, zvoliť adekvátne výchovné metódy a prostriedky a prístupovať k žiakovi individuálne.

Tvorivo-humanistická koncepcia školy vychádza z presvedčenia, že treba rovnako rozvíjať mimopoznávacie stránky, ako aj kognitívne aspekty osobnosti dieťaťa. Preto si problémoví žiaci vyžadujú už od prvých ročníkov základných škôl špecifickú podporu, špeci-

fické správanie zo strany učiteľov a vychovávateľov a adekvátne programy rozvoja poznávacích a sociálno-emocionálnych zručností, aby sa prebudila ich chuť učiť sa, aby sa vytvorila ich sebadôvera, pochopenie seba samého a prosociálne správanie.

Od r. 2003 vediete súkromnú základnú školu s humanistickým prístupom, prevažnú časť detí vašej školy tvoria deti s poruchami učenia a správania, snažíte sa pre svojich zverencov vytvoriť pohodové prostredie. Ako sa líši režim vo vašej škole od bežného?

V rámci organizácie výchovno-vzdelávacieho procesu v súkromnej základnej škole sa potvrdilo, že žiaci s vývinovými poruchami učenia a správania potrebujú pre svoj optimálny osobnostný rozvoj uplatňovať vo

výchove a vyučovaní viaceré špecifické didaktické formy, metódy a prostriedky. Spomeniem niektoré:

- uskutočňovať variabilitu rozvrhu hodín a do rozvrhu zakomponovať aj tzv. dvojhodinovky, ktoré umožňujú v prípade žiakov s vývinovými poruchami učenia a správania kvalitnejšie prebrať obsah vzdelávania, žiakov aktivizovať, doceliť lepšie a efektívnejšie zapamätanie si učiva bez každodennej prípravy na vyučovanie,

ktorú už po obede nezvládajú, mať menej domácich úloh na druhý deň, viac ich motivovať do učenia,

- posledné vyučovacie hodiny (5., 6. hodinu) najmä posledné dni v týždni (štvrtok, piatok) skrátiť na 40 minút, keďže u týchto detí nastupuje oveľa rýchlejšie než u bežnej populácie strata koncentrácie pozornosti, strata motivácie, zvýšenie unaviteľnosti a agresívneho reagovania (verbálneho aj fyzického),
- vyberať deti z vyučovacej hodiny vždy, ak nastane rušivé správanie a rozleptávanie triedneho kolektívu a vzdelávať ho prostredníctvom aktivít špeciálneho pedagóga, asistenta učiteľa či školského psychológa,
- rozvrh hodín pripraviť tak, aby v piatok mali žiaci iba 4 vyučovacie hodiny, keďže únava z celého týždňa vyvoláva u nich negatívne prejavy správania, ako napr. zvýšenie verbálnej a fyzickej agresivity a násilia voči sebe navzájom, ale aj voči učiteľom, rezignáciu, apatiu, demotiváciu, nesústredenosť, neschopnosť adekvátne reagovať na otázky a pokyny učiteľa a i.,
- hodiny telesnej výchovy, ktoré v prípade prítomnosti väčšieho počtu detí s poruchami správania sú aj napriek asistencii dvoch ďalších pomocníkov učiteľa častejšie len kontrolou disciplíny a sledovaním vzájomného neublížovania, orientovať blokovo na športové aktivity, výlety, prechádzky, branné cvičenia a v prípade škôl s takouto koncepciou postupne uvažovať o zmene náplne TV,
- raz týždenne, a to skutočne systematicky a pravidelne po celý školský rok, realizovať tzv. psychologické komunity (v rámci triednickej hodiny, etickej výchovy), na ktorých žiaci spolu s riaditeľom školy, so školským špeciálnym pedagógom a školským psychológom

predebatujú problémy tried a hľadajú adekvátne riešenia v atmosfére partnerstva a priateľstva,

- pri výrazne zvýšenej únave žiaka či jeho agresívnym reagovaní alebo negativizme umiestniť dieťa kedykoľvek, keď je to vzhľadom na jeho psychický stav a edukáciu v triede potrebné, do relaxačnej miestnosti, kde spolu s asistentom učiteľa počúva hudbu (využitie psychowalkmanov na audiovizuálnu stimuláciu), číta si, rozpráva sa, prezerá knihy, pokojne leží a i. Až po upokojení ho opäť zaradiť do procesu vyučovania,

- počas celého školského roku zabezpečiť v školskom prostredí a v každodennej práci s deťmi s poruchami učenia a správania čo najviac stereotypov a rituálov, pretože každý, aj menší podnet vyvoláva u nich neadekvátne a nepredvídateľné správanie a reagovanie, ako napr. výbuchy zlosti, hnevu, podráždenia, agresivity – verbálnej a fyzickej, násilia a vandalizmu. Tieto deti takto reagujú napr. na prítomnosť neznámeho človeka na chodbe, nového žiaka v škole, nového spolužiaka v triede, rodiča, ktorý chce byť na vyučovacej hodine v triede, nervozitu niektorého učiteľa, odchod na exkurziu alebo výstavu a i.,

- preberať v rámci jednotlivých ročníkov len požadované základné učivo a na precvičovanie tohto učiva vyčleniť oveľa dlhší čas, pretože pre deti s poruchami učenia a správania je typická krátkodobá pamäť, rýchle zabúdanie zapamätaného, nižšia úroveň abstraktného a logického myslenia, nízka koncentrácia pozornosti, nedostatky vo vnímaní,

- keďže pre deti s poruchami učenia a správania je charakteristické narušenie všetkých kognitívnych procesov – procesov vnímania, pozornosti, pamäti, reči a myslenia, už teraz sa ukazuje, že bude pre nich náročné zvládnuť komunikáciu v dvoch cudzích jazykoch okrem slovenského a budú na vyučovaní častejšie zlyhávať. V škole sme pristúpili ku kompromisnému riešeniu učiť deti len jeden cudzí jazyk po dohode s rodičmi podľa individuálneho vzdelávacieho programu.

Problémové deti môžu byť v škole úspešné. Avšak je pre nich dôležitá také školské prostredie, ktoré rešpektuje ich individuálne odlišnosti a aby rodičia, učitelia a deti navzájom spolupracovali. V škole, kde je toto možné, môžete vidieť, cítiť a počuť veci, ktoré vám potvrdzujú, že tam problémovosť môže kvitnúť.

Problém týchto detí je to, že potrebujú školu, ktorá poskytuje pružnú štruktúru, rôzne učebné metódy, špecifický prístup, inak budú stále tlačené do toho, aby sa prispôbovali, aby prijali štýl, ktorý im nie je vlastný. Deti, ktoré sú trvale nútené prispôbovať sa, sú vyčerpané a frustrované a po čase sa stavajú neposlušnými alebo to vzdávajú.

Projekt Deti Európy vznikol, aby pomáhal žiakom s poruchami učenia a správania. To sú presne tie deti, ktoré v iných základných školách považujú za problémové. Na optimálny psychický a harmonický rozvoj potrebujú špecifické prostredie so špeciálnou pedagogickou a psychologickou intervenciou.

Čo sa osvedčilo v praxi vzdelávacieho systému vašej školy a aké sú nové prístupy v starostlivosti o tieto deti? Funguje v praxi komplexná, koordinovaná starostlivosť odborníkov z viacerých oblastí?

Súčasná škola, hlavne základný stupeň vzdelávania, teda primárne a nižšie sekundárne vzdelávanie, začína vykazovať väčšie percento detí s problémovým správaním, deti so špecifickými vývinovými poruchami učenia kombinovanými s poruchou pozornosti a hyperaktivity (syndróm ADHD), narušeným obrazom seba a so zníženou sebaúctou, sebavedomím, sebadôverou a nesprávnymi technikami učenia a samoučenia. Charakteristické sú aj limity vo výchovnom prostredí a rodine dieťaťa (slobodná matka, rozvedená matka, nový partner v rodine, týraná žena, rozvrátené manželské a partnerské vzťahy a i.)

V procese edukácie tieto osobnostné, socializačné a učebné poruchy negatívne ovplyvňujú školskú prístupnosť a školskú úspešnosť žiakov a podmieniajú vznik viacerých porúch v školskom správaní (typická je pre ne agresivita, šikanovanie, násilie, vandalizmus, nedisciplinovanosť, veľmi krátka koncentrácia pozornosti, strata učebnej motivácie a aktivizácie, rezignácia, pasivita, precitlivosť, neurotické prejavy ako tiky, zajakavosť, plačlivosť).

Jednou z ciest, ako predchádzať obavám a nedorozumeniam, je posilňovanie kompetencií učiteľov, odborných zamestnancov, školských psychologov, školských špeciálnych pedagógov, asistentov učiteľov, vytvárajú priestor byť spolutvorcom aktivít, spoluzodpovednosť odborného tímu za problém. Spolupráca, ktorá čerpá z prístupov dôvery, otvorenosti, poznania zložitosti práce pedagógov, transparentnosti ich práce, umožňuje učiteľom uvedomovať si, v čom sú výborní, a lepšie to využívať v akejkoľvek situácii. Garantuje centrálnu postavu učiteľa, psychológ vníma učiteľa ako spolupracovníka a vedie učiteľa k zavedeniu zmien v edukačnom procese. Autonómnosť, sloboda učiteľov, podporujúca atmosféra sú jednými z najdôležitejších determinantov kvalitného vzdelávania detí so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami.

Pri náprave je dôležitá spolupráca s rodičmi. Darí sa vám zapojiť ich do procesu vzdelávania a nápravy? Kde vidíte

najlepšie možnosti spolupráce učiteľa/ky s rodičmi dieťaťa so ŠPUaS? Kde, naopak, dochádza k najťažším omylom a prečo?

Prvotnou inštitúciou, v ktorej prebieha proces socializácie dieťaťa, je rodina. Rodina je pre človeka dôležitá v procese utvárania jeho sociálnej, emocionálnej osobnosti, v procese sociálneho učenia. Rodina (alebo malá sociálna skupina, ktorá sa jej podobá) je nenahraditeľná pre adekvátny vývoj dieťaťa. Tu získava model svojich budúcich vzťahov k ľuďom, názorov, správania, návykov. Rodičia a rodina so svojimi podmienkami života kladú základy detskej osobnosti. Poznanie osobnej anamnézy učiteľmi je prvým z predpokladov nastavenia rozvíjajúcich a reedukačných mechanizmov vo výchovno-vzdelávacom procese. Tam, kde cítia podporu rodičov, je signifikantne i výrazný posun v rozvoji dieťaťa. Z pohľadu dlhodobých skúseností môžeme skonštatovať, že len vzájomná zmysluplná komunikácia, empatia a tolerantný prístup dokážu predchádzať nedorozumeniam a konfliktom. V súčasnosti vykazujú rodičia mimoriadnu citlivosť vo vzťahu k svojim deťom, je to ťažšie o fakt, že sa musia vyrovnáť s novou situáciou, a to je ich dieťa s problémom v škole. Ak učiteľ ukáže trepezlivé konanie, odbornú erudovanosť a vnímavý prístup k rodičom, zmiernuje sa napätie, vyvolané reálnou situáciou prenosu informácií o problémovosti dieťaťa. Treba zdôrazniť, že niektorí rodičia odmietajú hodnotenie ich dieťaťa optikou učiteľa a akoby sa v slovenskom školstve stalo pravidlom, že hlavný vinník v zlyhávaní ich dieťaťa v škole je učiteľ. Učitelia avizujú množstvo problémových situácií, zostávajú osamotení a bezradní. Je čas posilniť systematizované miesta odborných zamestnancov v školách, posilniť ich kompetencie vo vzťahu k rodičom a vytvárať odborné tímy spolu s učiteľmi, ktoré dokážu kooperovať, efektívne komunikovať, rešpektovať názory iných a prípadne ich zmeniť so zreteľom na zdravý vývin dieťaťa. Ako matka dvoch detí sa prikláňam k názoru, že posilňovať zdravý osobnostný a psychický vývin detí by mal byť skôr prioritným cieľom školských vzdelávacích programov, ako postaviť vzdelávanie na forsírovaní encyklopedických vedomostí a dosahovaní kvantitatívnych ukazovateľov množstva vedomostí. Dôležitým je fakt, že škola je v mnohých prípadoch v súčasnosti primárnym edukačným a, podčiarkujem, výchovným prostredím.

Čo v praxi znamená individuálny prístup k dieťaťu a aké nároky to kladie na učiteľa? Aké vyučovacie, komunikačné stratégie pomáhajú a ktoré sú, naopak, neefektívne?

Zásada individuálneho prístupu je umocnená súčasným trendom inkluzívneho vzdelávania a rozvojom integratívnej pedagogiky. A nielen tým, dnes si v „primárnej“ škole skoro každé dieťa vyžaduje individuálnu pozornosť. Frontálny spôsob výučby pri rešpektovaní kvalitného vzdelávania je skôr vhodný tam, kde vládne väčšinová homogénnosť skupiny s aspektom samostatnosti, tvorivosti, nezávislosti, nápaditosti, kooperatívneho vyučovania.

Zo súčasnej legislatívy vyplýva povinnosť vypracovania a následnej realizácie individuálneho vzdelávacieho programu pre každé začlenené dieťa. Taktiež učiteľ má povinnosť podľa zákona rešpektovať individuálne osobitosti každého dieťaťa, teda i takeého, ktoré nemá špecificky vypracovaný program, ale v záujme jeho rozvoja potrebuje individuálnu intervenciu. Takýto prístup skutočne vyžaduje nielen osobnostné vlastnosti učiteľa a jeho erudovanosť a odbornosť, ale i vytvorenie podmienok, napr. v počte žiakov v triedach, čo výrazne ovplyvňuje kvalitu individuálneho prístupu k dieťaťu.

Neefektívne stratégie ako vyžadovanie autority a disciplíny za „každú cenu“, nadmerná odmeranosť, tyrania chyby, neadekvátne učebné požiadavky a odmietanie sú častým spúšťačom konfliktov medzi učiteľom a žiakom, následne do tohto sporu prichádza rodič ako nositeľ pocitu bezpečia a ochrany pre svoje dieťa. Ak sa nenájde riešenie vhodné pre všetky zainteresované strany, problém sa zacyklí a v zásade vzniká neriešiteľná situácia a konflikt sa vostruje. Rodič to vníma ako zlyhanie učiteľa a učiteľ ako zlyhanie rodiča.

Ako riešiť neúspechy detí s ŠPUaS, aby hodnotenie učiteľa neodradilo dieťa a aby nevyznievalo nespravodlivo voči ostatným deťom?

Dôležité je dieťa pozitívne motivovať, budovať jeho sebadôveru, vieru v seba samého, vo svoje schopnosti. Nezaťažovať ho nečakanými úlohami, pretože tým je dieťa vystavené zbytočnému stresu, pričom sa mu môže učenie znechutiť a získa k nemu odpor. Taktiež je veľmi dôležitá pozitívna spätná väzba, to znamená, že napríklad hodnotenie by malo byť čo najpozitívnejšie. Podľa môjho názoru je hodnotenie známkou v prípade ŠPUaS neprimerané. Vhodnejšie je slovné hodnotenie s prioritou na motivačný aspekt hodnotenia. Je dobré vyzdvihnúť v ňom to, čo dieťa už zvládne samo, ale zároveň poukázať i na to, v čom má dieťa nedostatky, a vysvetliť mu, čím to je a ako postupovať ďalej. Rozhovor s dieťaťom je veľmi dôležitý. Dieťa má pocit, že je oň prejavý záujem a zároveň mu môže učiteľ lepšie priblížiť jeho poruchu a postup, ako by sa s ňou mal vyrovnáť. Vo vzťahu k ostatným deťom je nutnosťou vysvetliť, kto je ich spolužiak, prečo je iný a inak hodnotený, kde sú jeho potenciality a v čom je mimořadný, ale i akým spôsobom prispieva ku kvalite triedy.

Možno formulovať nejakú sústavu zlatých pravidiel pedagogickej práce s deťmi s ŠPUaS?

Zlaté pravidlá by mali vychádzať zo zásad práce s deťmi s ŠPUaS, mali by byť základným kameňom stavby alebo prestavby osobnosti dieťaťa, mali by významne prispievať k budovaniu psychicky zdravej, mentálne a emocionálne rozvinutej osobnosti s cieľom odstrániť a minimalizovať vplyv poruchy na celkový vývin a maximálnu socializáciu do spoločnosti. Ponúkam základné pravidlá, ktoré pomohli nasmerovať mnoho „iných“ detí do sveta svojho úspechu.

1. Pravidlo – **Vedieť** – disponovať s odbornými znalosťami, byť adekvátne informovaný, **chcieť** – vnútorná snaha akceptácie a tolerance, **môcť** – autonómnosť, sloboda učiteľa, vytvorenie priateľných podmienok práce v súčinnosti s nadriadenými, ale i s rodičmi.
2. Pravidlo – Odhaliť skryté potenciality dieťaťa s ŠPUaS a vyzdvíhať jeho pozitíva v zmysle „každý má nárok na okamih úspechu“, teda pokrok, nie dokonalosť.
3. Pravidlo – Tolerancia v rámci mantinelov miery a stupňa poruchy.
4. Pravidlo – Vysokokooperatívna tímová a odborné erudovaná intervencia s využívaním odborných zamestnancov.
5. Pravidlo – Individuálny a trpezlivý prístup.
6. Pravidlo – Priorita motivačného charakteru hodnotenia, pozitívna motivácia ako hlavný štartér k úspešnosti.
7. Pravidlo – Priateľská klíma v škole, v triede, v sociálnej skupine s dostatočným vysvetlením špecifik dieťaťa a organizácie vyučovania s ŠPUaS.
8. Pravidlo – Neporovnávať, každé dieťa je vlastníkom jedinečnosti.
9. Pravidlo – Štrukturovať individuálny výchovno-vzdelávacie program so zreteľom na prognózovanie pedagogickej úspešnosti a reálnych cieľov.
10. Pravidlo – Vyhybať sa formalizmu, venovať náležitú pozornosť pedagogickej, špeciálnopedagogickej, psychologicko-diagnostike, poznať anamnestické údaje o dieťati, poznať aktuálnu situáciu dieťaťa, denne odne venovať pozornosť komunikácii s deťmi. Som presvedčená, že základné pravidlá vytvárajú priestor na realizáciu špecifických pravidiel, ktoré akcentujú nielen potreby dieťaťa a jeho osobnosti, ale i učiteľovu osobnosť ako nezastupiteľného facilitátora vo výchovno-vyučovacom procese. Veď vyučovanie je stretávanie učiteľa so žiakom prostredníctvom obsahu vzdelávania.

Prečo podľa vás narastá počet detí s ŠPUaS? Aký podiel má na náraste počtu ŠPUaS „moderný“ spôsob života rodičov a kultúra všeobecne?

V posledných rokoch evidujeme ich zvýšený výskyt, etiológia nárastu je v mnohých rovinách, v rovine medicíny, vedecko-technologického pokroku, vyspelej techniky a moderných medicínskych technológií, ktoré zamedzujú úmrtnosť detí pri komplikovaných pôrodoch a vykazujú vysoké percento úspešnosti v krízovej

intervencii v postnatálnom období a ďalších vývinových obdobiach, v rovine globalizácie, zmenšovania vzdialenosti a s tým súvisiacich dôsledkov, rýchlym životným tempom, informačnou preťaženosťou, sociálnoekonomickými dôsledkami, v rovine sociálnej, prioritizácia konzumného spôsobu života mnohých rodín, nedostatok komunikačných stimulov, konfliktnosť a rozpad rodín a s tým vytvárajúci sa nevhodný vzorec správania, aktuálna spoločenská situácia v identifikácii pozitívneho hodnotového systému a jeho praktických dôsledkov, znižovaním socioekonomického statusu mnohých skupín z dôvodu nárastu chudoby a, samozrejme, nezanedbateľnou je i rovina genetiky.

Súčasná legislatíva (hlavne školský zákon) vytvára adekvátne podmienky na vzdelávanie takýchto detí a dáva možnosť volby integrovaným individuálnym spôsobom, integrovaným vzdelávaním v špeciálnej triede a špecializovaným vzdelávaním v špeciálnych školách. Každé vzdelávanie, ak je úspešné zo stránky rozvoja osobnosti žiaka, zdravého psychického vývinu, zo stránky obojstrannej pozitívnej komunikácie a hlavne akceptácie rovesníkov, zo stránky nadstavovania kurikula a špeciálneho pedagóga ako hlavného facilitátora pri vzdelávaní detí s ŠVVP, môžeme považovať za úspešné. Avšak z pozície pozorovateľa mnohé školy nemôžu z finančných dôvodov vytvoriť systematizované miesto špeciálneho pedagóga a asistenta učiteľa. Veľakrát sa stáva, že jedno integrované dieťa potrebuje samostatného asistenta. Ak takéto dieťa je i napriek fluktuácii spomínaných zamestnancov integrované v škole, vzniká obrovský stresor nielen pre samotného žiaka, ale i pre prácu učiteľov. V mnohých prípadoch je vyučovanie narúšané a problematické, dokonca obmedzujúce pre iné deti v triede. Taktiež v mnohých prípadoch dieťa so špeciálnymi výchovnovzdelávacími potrebami považuje prostredie svojich „iných“ rovesníkov za hostilné.

Z hľadiska diagnostiky, a to komplexnej, vidím rezervy. K zaradeniu dieťaťa do vzdelávacieho priestoru zabezpečiť v záujme koordinácie postupov a skvalitnenia rozhodovacieho procesu produktívnu tímovú spoluprácu viacerých odborníkov v rovnocennom postavení, prejsť tímovým procesom, pedagogickou, psychologickou, špeciálnopedagogickou, ale i medicínskou diagnostikou s komplexným pohľadom na harmonický vývoj dieťaťa s dôrazom na pedagogickú prognózu v súčinnosti s rodičom. Taktiež si myslím, že systém špeciálneho školstva je v SR na vysokej úrovni, treba vyzdvíhať aj pozitíva tohto druhu vzdelávania, ako je vysokoindividuálny prístup a existencia porúch, pri ktorých nie je možná úspešná integrácia (dieťa s poruchou správania s prejavmi nebezpečnej agresivity agresivity a ohrozovania svojich rovesníkov) alebo je vôbec nemožná.

Z hľadiska dieťaťa, ktoré stojí v popredí nášho záujmu, je našou morálnou povinnosťou nastaviť vzdelávacie systém tak, aby sa v ňom každý aktér edukačného a výchovného pôsobenia cítil čo najlepšie, lebo cez zážitkové učenie dosiahneme i cieľ výchovy, ktorý v súčasnosti prechádza krízou.

redakcia ďakuje PaedDr. Márii Barancovej za rozhovor